

มโนทัศน์เรื่องเกณฑ์ความดีในพุทธปรัชญาเถรวาท
The Concept of Goodness in Theravada Buddhist Philosophy

สาคร พรหมโคตร¹

Sakhorn Phromkhot¹

มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย¹

Loei Rajabhat University¹

Corresponding Author, Email: sakhorn.phr@gmail.com¹

บทคัดย่อ

ความดีหรือความชั่ว มักมีปัญหาเกี่ยวกับความหมายและเกณฑ์ที่จะวินิจฉัย เช่น อะไรและอย่างไร จึงจะเรียกว่าดี อะไรและอย่างไร จึงเรียกว่า ชั่ว แต่ปัญหาเช่นนี้อาจจะมีเฉพาะแต่ในภาษาไทยเท่านั้น ส่วนทางธรรม ที่ใช้คำบัญญัติจากภาษาบาลี ความหมายและเกณฑ์เกี่ยวกับเรื่องนี้นับได้ว่าชัดเจน ดังนั้น คำว่า ดีและชั่ว ในภาษาไทย มีความหมายกว้างมาก เฉพาะคำว่า ดี มีความกว้างยิ่งกว่าคำว่าชั่ว คนประพฤติดีมีศีลธรรม ก็เรียกว่าคนดี อาหารอร่อยถูกใจผู้ที่กิน ก็อาจพูดว่า อาหารมื้อนี้ดี เครื่องยนต์ที่มีประสิทธิภาพหรือทำงาน เรียบร้อย คนก็เรียกว่า เครื่องยนต์ดี ไมค์คนที่ใช้ได้สำเร็จประโยชน์สมประสงค์ คนก็ว่าค้อนนี้ดี ภาพยนตร์ที่สนุกสนานถูกใจ คนที่ชอบภาพยนตร์เรื่องนี้ดี ภาพเขียนสวยงาม คนก็ว่าภาพนี้ดี หรือถ้าภาพนั้นอาจขายได้ราคาสูง คนก็ว่าภาพนั้นดีเช่นเดียวกัน โรงเรียนที่บริหารงานและมีการสอนได้ผล นักเรียนเก่ง ก็เรียกว่าโรงเรียนดี คนสามคนบอกว่า ดี แต่ความหมายที่ว่าดีนั้นอาจไม่เหมือนกัน คนหนึ่งว่าดี เพราะสวยงามถูกใจ อีกคนหนึ่งว่าดีเพราะเหมาะแก่การใช้งานของเขา ในทำนองเดียวกัน ของที่คนหนึ่งว่า ดี อีกหลายคนอาจบอกว่าไม่ดี ของบางอย่างมองในแง่หนึ่งว่าดี มองในแง่อื่นอาจว่าไม่ดี ความประพฤติหรือการแสดงออกบางอย่าง ในถิ่นหรือสังคมหนึ่งว่าดี อีกถิ่นหรืออีกสังคมหนึ่งว่าไม่ดี ดังนั้นเป็นต้น หาที่ยูติไม่ได้ หรืออย่างน้อยไม่ชัดเจน อาจต้องจำแนกเป็นดีทางจริยธรรม ดีในแง่สุนทรียภาพ ดีในแง่เศรษฐกิจนั่นเอง

คำสำคัญ: มโนทัศน์, ความดี, พุทธปรัชญาเถรวาท

Abstract

Goodness or evil are problems with the meaning and criteria for diagnosis. For example, what and how to call goodness or evil, but this problem may be only in the Thai language, the only way to use the Pali word. The meaning and the criteria for this matter is that of Jane, so the word goodness and evil in Thai has a very broad meaning, only the word 'goodness' is broader than the word 'evil'. People behave morally is called good people. Delicious food that people eat may be said that this meal is good, this is a good restaurant. The engine is powerful or works neatly; people are called good engines, hammer ready to use so this is a good hammer. Favorite movie People who like this movie are good. Beautiful paintings People say that this picture is good or if the image may sell high prices people like that picture is the same. The school is managed and taught effectively. It's called a good school, the same three people say that good, but the meaning is that it may

not be the same because it is good. The other one is good because it is suitable for his use, the other one is good because he will sell a lot of profits, Likewise The one that many good people may say that is not good. Some look on the one hand as good. Look at other aspects may not be good, some behaviors or expressions, in a local or social good. The other one is not good. As so I cannot or at least not clear, May be classified as good ethics. Good in aesthetics well in the economic sense itself.

Keywords: concept, goodness, Theravada Buddhist philosophy

บทนำ

เมื่อพูดถึงเรื่องความดีก็ยังเป็นเรื่องที่ต้องถกเถียงกันโดยเฉพาะในแง่ภาษาไทย ที่ต้องพูดถึงเกี่ยวกับคุณค่าทั่วไป ความหมายจึงกว้างขวางและผันแปรได้มากเกินไป เกณฑ์ตัดสินจริยธรรม คือ หลักและมาตรการที่ใช้ตัดสินพฤติกรรมหรือการกระทำอย่างหนึ่งว่า ดีหรือชั่ว ถูกหรือผิด เป็นปัญหาอย่างหนึ่งของจริยศาสตร์ ซึ่งเมื่อคนหนึ่งกระทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งลงไป จะใช้เกณฑ์หรือมาตรการอะไรมาตัดสินว่า การกระทำนั้นถูกหรือผิด และมีเหตุผลอย่างไรที่ใช้ในการตัดสินหรือในกรณีที่ตกอยู่ในสถานการณ์ที่ต้องเลือกตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง มีเกณฑ์อันใดที่จะชี้ว่าควรทำอย่างนี้ ไม่ควรทำอย่างนั้น ความดีจึงมีมิติที่น่าถกเถียงหาเกณฑ์การตัดสินที่เป็นเหตุเป็นผลอย่างไร มีผู้ศึกษาความดีหรืองานนิพนธ์ต่าง ๆ อย่างเช่น

Abraham Velez de Cea เขียนบทความเรื่อง เกณฑ์ความดีในบาลีนิคายและธรรมชาติของพุทธจริยศาสตร์ (The Criteria of Goodness in the Pali Nikayas and the Nature of Buddhist Ethics) (Abraham Velez de Cea, 2015: pp 123-140) สรุปใจความว่า เกณฑ์ความดีของพระพุทธศาสนาเถรวาทคือโอบอ้อมว่า เกณฑ์ความดีมีตามแนวคิดพระอภิธรรมปรากฏอยู่ในอัมพลัญจกติการากุโลวาหะสูตร พระพุทธเจ้าทรงแนะนำพระราหุล ควรไตร่ตรองไว้ก่อน ขณะทำ และหลังทำทางกาย ทางวาจา หรือทางใจ หรือไม่กระทำ อาจจะนำไปสู่ความทุกข์ หรือความทุกข์อื่นๆหรือความทุกข์ทั้งสองคือทางกาย ทางวาจา กระทำทางใจ กับความเจ็บปวด กับผลความทุกข์ เกณฑ์มีอยู่สองอย่างคือ ส่วนที่หนึ่งเป็นประโยชน์ที่ชัดเจนเพราะเป็นสภาวะที่ชัดเจนซึ่งเป็นที่ควรพิจารณาหรือไม่ใช่ผลของการกระทำซึ่งจะนำไปสู่ความทุกข์สังวัตเตยยะ หรือจะเป็นความทุกข์ของตัวเอง (อัตเตยยะภัททียะ) สรุปส่วนที่หนึ่งเกณฑ์ที่ทำให้ความทุกข์น้อยลงรวมไปถึงทุกข์ของตนเอง และอื่น และทั้งสองของตนเองและคนอื่น ส่วนที่สองเกณฑ์ ซึ่งปีเตอร์ ฮาร์วี ไม่ได้กล่าวถึงในการอภิปรายของเขาในคัมภีร์ สามารถตีความถึงลักษณะทั้งสัจนิยมของศีลธรรมกับจริยศาสตร์คุณธรรม ขึ้นอยู่ความไม่บริสุทธิ์หรือความบริสุทธิ์ที่เข้าใจกัน การกระทำที่บริสุทธิ์หรือไม่บริสุทธิ์มีเป็นปัจจัยที่ความสำคัญอย่างมากสำหรับการอธิบายการกระทำความดี ในบาลีนิคายการกระทำดีหรือชั่วพิจารณาจากทางกายหรือทางวาจา และการกระทำทางใจ (จริยศาสตร์คุณธรรม)ส่งเสริมไปถึงการพิจารณาผลของการกระทำสำหรับความสุขของตนเองและอื่น (ประโยชน์นิยม) ความยากลำบากและความยากจนผลก็มาจากการกระทำทางจริยศาสตร์คุณธรรมซึ่งก็คือเป็นเกณฑ์ความดีด้วย

พระสมปอง มนต์ชาโต (วงศ์สอาด) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท(พระสมปอง มนต์ชาโต, 2553: 1-2) สรุปใจความว่า เกณฑ์ความดีของเพลโต พิจารณาโดยหลักสำคัญของจริยธรรมที่วางบนพื้นฐานของสภาพของมนุษย์ทั้งปวงทั้งในมิติปัจเจกภาพและมิติความเป็นสมาชิกของมนุษยชาติตามหลักสิทธิ เสรีภาพ ภารดรภาพ ความเสมอภาค ความยุติธรรม อย่างเท่าเทียมในฐานะเป็นมนุษย์ด้วยเหตุผลและสติปัญญาที่สำคัญคือ คุณธรรมของเพล

โตที่มีความกลมกลืนกัน 4 ประเภท คือ 1) คุณธรรมทางปัญญา 2) คุณธรรมทางความกล้าหาญ 3) คุณธรรมทางความรู้จักประมาณ 4) คุณธรรมทางยุติธรรม คุณธรรมทั้ง 4 ของเพลโตถือว่าเป็นคุณธรรมที่จะปกครองทางสังคมและปัจเจกชนที่แสวงหาความยุติธรรมทางคุณธรรม ทางสังคมที่ทำให้จิตใจขัดเกลาด้วยความเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และรวมกันโดยมีสันติมีกฎเกณฑ์ และมีกติกาสังคม ส่วนเกณฑ์ตัดสินความดีของพุทธปรัชญาเถรวาท มีหลักการดำเนินชีวิตในสังคมที่มีจุดมุ่งหมายสูงสุด ที่เป็นอุดมคติของชีวิตในเกณฑ์ตัดสินว่า การกระทำดีหรือไม่ดี ควรหรือไม่ควร เพื่อให้บุคคลมีชีวิตที่ดีช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคมได้เป็นอย่างดี ในการดำเนินชีวิตที่ดีพุทธปรัชญาเถรวาทจึงได้จัดระบบของเกณฑ์ตัดสินความดีไว้ 3 ระดับ คือ 1) ระดับศีล 2) ระดับกุศลกรรมบถ 10 3) ระดับมรรค 8

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ในหนังสือชื่อว่า พุทธธรรม ฉบับขยายธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2553: 245-254) ความตอนหนึ่งว่า เกณฑ์วินิจฉัยกรรมดีและกรรมชั่วในแง่ของกรรมให้ถือเอาเจตนาเป็นหลักตัดสินว่าเป็นกรรมหรือไม่ และในแง่ที่ว่ากรรมนั้นดีหรือชั่ว ให้พิจารณาตามหลักเกณฑ์ดังนี้ คือ 1.เกณฑ์หลัก ตัดสินด้วยความเป็นกุศลหรืออกุศลโดยพิจารณามูลเหตุว่า เป็นเจตนาที่เกิดจากกุศลมูลคือ อโลภะ โทสะ โมหะ หรือเกิดจากอกุศลมูลคือ โลภะ โทสะ โมหะ พิจารณาจากสภาวะว่า เป็นสภาพเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่ ทำให้จิตใจสบาย ไร้โรคปลอดโปร่ง ผ่องใส สมบูรณ์หรือไม่ ส่งเสริมหรือบั่นทอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ช่วยให้เกิดกุศลธรรมทั้งหลายงอกงามขึ้น อกุศลธรรมทั้งหลายลดน้อยลง หรือทำให้กุศลลดน้อยลง อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้น ตลอดจนมีผลต่อบุคลิกภาพอย่างไร 2. เกณฑ์ตัดสินร่วม เป็นข้อที่นำมาประกอบตัดสินโดยให้มีการถ่วงดุลอย่างละเอียดเพื่อพิจารณาอย่างถี่ถ้วนอีกชั้นหนึ่ง คือ พิจารณาความยอมรับของวิญญูชน หรือตำหนิติเตียน พิจารณาลักษณะและผลของการกระทำที่เกิดขึ้นต่อตนเองและต่อผู้อื่นโดยดูว่า เป็นการเบียดเบียนตน เบียดเบียนผู้อื่น ทำให้ตนเองหรือผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขหรือเป็นไปเพื่อทุกข์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

พระฤกษ์ดำรง ปณญารโธ (จันทร์แสง) เขียนไว้ในวิทยานิพนธ์ (พระฤกษ์ดำรงค์ ปณญารโธ (จันทร์แสง), 2554: ก-ข) เรื่อง ศึกษาวิเคราะห์และรูปแบบการนำเสนอเรื่องกฎแห่งกรรมที่ปรากฏในละครโทรทัศน์ : เรื่องเหยียฟ้าทำดิน สรุปได้ว่า การกระทำดีหรือกระทำชั่ว ล้วนมาจากกฎแห่งกรรมซึ่งประกอบด้วยเจตนา คือ ทำด้วยความตั้งใจ หรือจงใจทำ ไม่ว่าจะเป็นการทำดีหรือทำชั่วก็ แต่เมื่อเป็นการกระทำที่ดีเรียกว่า กรรมดี การกระทำที่ชั่วเรียกว่า กรรมชั่ว แต่กฎแห่งกรรมที่สะท้อนในละครโทรทัศน์นั้นเป็นกฎแห่งกรรมที่ต้องการสื่อให้เห็นถึงกรรมดีหรือกรรมฝ่ายกุศลย่อมชนะฝ่ายอกุศลหรือธรรมะย่อมชนะอธรรม เกณฑ์ในการวินิจฉัยสะท้อนการกระทำใดที่จงใจและเป็นกรรมกรรมดีย่อมเป็นสิ่งที่ดีได้

MICHAEL J.SANDEL ในหนังสือเรื่อง JUSTICE WHAT'S THE RIGHT THING TO DO? ความยุติธรรม (สฤณี อาชวานันทกุล แปล, 2554: 15-26) มีใจความว่า พายุเฮอริเคนซารีย์พัดผ่านรัฐฟลอริดาไปยังมหาสมุทรแอตแลนติก ส่งผลให้สูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินเป็นอย่างมาก ส่งผลให้เกิดภาวะขาดแคลนและทำให้สินค้ามีราคาสูง ค่าซ่อมแซมบ้านเรือนสิ่งของต่างๆที่เป็นค่าแรงเพิ่มขึ้นเป็นเท่าตัว ซึ่งก็มีการถกเถียงเรื่องความเหมาะสมในการขึ้นราคาต่างๆ เป็นความท้าทายระหว่างเศรษฐศาสตร์กับศีลธรรม มีหนังสือพิมพ์ต่างๆพากันโจมตีรัฐที่ไม่สามารถเข้าไปจัดการช่วยเหลือการถูกเอาเปรียบในด้านสินค้า ค่าแรงที่สูงขึ้น ซึ่งไม่เป็นธรรมกับประชาชน จนเป็นที่มาของวิวาทะด้วยการค้ากำไรเกินควรที่เกิดภายหลังอุบัติเหตุ จากเฮอริเคนซารีย์ก่อให้เกิดคำถามต่างๆว่าด้วยศีลธรรมและกฎหมายผิดหรือเปล่าที่ผู้ขายสินค้าและบริการจะฉวยโอกาสจากภัยธรรมชาติ ตั้งราคาอย่างไรก็ได้เท่าที่ตลาดแบกรับไหว ถ้าผิดกฎหมายควรจัดการกับกรณีนี้อย่างไร รัฐควรห้ามค้ากำไรเกินควรหรือไม่ เพื่อไม่ให้เกิดการแทรกแซงเสรีภาพของผู้ซื้อและผู้ขายในการตกลงทำธุรกรรมกัน ซึ่งก็เป็นการถกเถียงเรื่องความดีการไม่เอาเปรียบ โจมตีคนที่ฉกฉวยโอกาสในการขึ้นราคาสินค้า

อุปโลกนปริโยค รวมทั้งค่าแรง ที่อาศัยอุปสงค์ที่มากและอุปทานก็มากมา เป็นความชอบธรรมโดยมองกลไกตลาดเป็นเกณฑ์ในการตัดสินทางจริยธรรมของตัวเอง แต่ในขณะที่เดียวกันคนที่เดือนร้อนก็มองถึงการเอาเปรียบการบิดเบือนกลไกตลาดสร้างความเดือนร้อนให้กับผู้อื่นที่ได้รับผลกระทบจากพายุลูกนี้ ถือเป็น การถกเถียงกันเรื่องความดีคือจริยธรรม ความไม่ได้ดีคือการละเมิดจริยธรรมไม่สร้างความยุติธรรมนั่นเอง

สรุปจากผลงานของนักคิดหรือผลงานวิจัยล้วนกล่าวถึงความดีที่แสดงให้ถึงสถานะในด้านจริยธรรมเสียส่วนใหญ่แสดงว่าความดีมีมิติของตัวเอง ขึ้นอยู่กับว่า อะไรที่ดีเป็นที่ยอมรับพึงพอใจ คุณค่าของสิ่งนั้นก็จะเป็นสิ่งที่ดีเสมอ เช่น คนกินอาหารร้านนี้ อร่อยถูกปากก็จะบอกว่า ร้านนี้อาหารอร่อยที่สุดดีมาก เป็นต้น ถ้าเกี่ยวข้องกับมนุษย์ เช่น คนนี้ชอบไปวัด ทำบุญสุนทานไม่ขาด คนนี้ถือเป็นคนดี เป็นต้น ที่กล่าวมาล้วนมาจากการให้คุณค่าจากคนในสังคมหรือสิ่งแวดล้อมนั้นๆ ในขณะที่การให้แนวคิดต่างๆในทางตะวันตกหรือตะวันออกก็คงไม่ต่างกันในแง่ของความดี ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับ การให้คุณค่าหรือหลักการหรือมาตรการหรือเกณฑ์ของแต่ละคนที่จะนำเสนอซึ่งก็เป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน

๑. ความดีในพุทธปรัชญา

ความดีเป็นคนละด้านกับความชั่ว และทั้งความดีและความชั่วเป็นสองด้านของชีวิตมนุษย์ เพราะในชีวิตประจำวันของมนุษย์ตามความเป็นจริงนั้น หากไม่ทำความดีก็ทำชั่วหรือหากไม่ทำชั่วก็ทำดี การที่มนุษย์จะอยู่เฉยๆโดยไม่ทำดีหรือไม่ทำชั่วเลยนั้นเป็นไปได้ เรื่องของความดี ความชั่ว หรือเรียกรวมๆว่าเป็นเรื่องของศีลธรรม จึงถือว่าเป็นเรื่องของชีวิตมนุษย์โดยตรงไม่ว่ามนุษย์จะรู้หรือไม่รู้เรื่องความดีความชั่ว มนุษย์ทำดีบ้างทำชั่วบ้างอยู่เป็นประจำ มนุษย์ทุกคนควรจะรู้และควรทำ เพราะเป็นสิ่งที่เกี่ยวกับตนเองและผู้อื่นโดยตรง ดังปรากฏตามพระพุทธรพจน์ว่า

“เมื่อกรรมชั่วยังไม่ให้ผล คนชั่วอาจเห็นกรรมชั่วเป็นกรรมดี แต่เมื่อกรรมชั่วให้ผล เขาย่อมเห็นกรรมชั่วว่า เป็นกรรมชั่ว ส่วนคนดีอาจเห็นกรรมดีเป็นกรรมชั่ว เมื่อกรรมดียังไม่ให้ผล แต่เมื่อใดกรรมดีให้ผล เมื่อนั้นเขาย่อมเห็นกรรมดีเป็นกรรมดี”

ลักษณะของความดี ที่มนุษย์จะกระทำปรากฏในพระไตรปิฎก และกล่าวถึงลักษณะของคนดีไว้ที่ จะต้องมิเกณฑ์ตามหลักที่ปฏิบัติดังกล่าวจึงได้ชื่อว่าเป็นคนดี คือ 1. เว้นจากปาณาติบาต 2. เว้นจากอทินนาทาน 3. เว้นจากกาเมสุมิฉฉาจาร 4. เว้นจากพุดมุสาวาท พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพ้อเจ้อ 5. ไม่โลภอยากได้ของคนอื่น 6. ไม่พยาบาทปองร้ายคนอื่น 7. เห็นชอบตามทำนองครองธรรม (มีสัมมาทิฐิ) จากที่กล่าวมาสามารถแบ่งเป็นกายสุจริต วจีสจจริต และมโนสุจริต ที่กระทำทั้งสามด้านจะต้องอาศัยเจตนาเป็นเครื่องตัดสินจริยธรรมในคุณสมบัติของสิ่งเหล่านี้ เจตนาเหล่านี้เป็นกุศลเจตนา (ประเวศ อินทองปาน, 2553: 263) เมื่อกล่าวถึงกุศล ซึ่งแปลโดยทั่วไปว่าดี แต่แท้ที่จริงแล้ว หากตรงกันทีเดียวไม่สภาวะบางเป็นกุศล แต่อาจไม่เรียกว่าดีในภาษาไทย เป็นสภาวะที่เกิดขึ้นในจิตใจ และมีผลต่อจิตใจก่อน แล้วจึงมีผลต่อบุคลิกภาพ และแสดงผลนั้นออกมาภายนอก ความหมายของกุศลและอกุศลจึงฟังไปที่พื้นฐาน คือเนื้อหาสาระและความ เป็นไปภายในจิตใจเป็นหลัก ซึ่งความหมายของกุศลแปลตามศัพท์ว่า ชำนาญ ฉลาด สบาย เอื้อหรือเกื้อกูลเหมาะสม ดีงาม เป็นบุญ คล่องแคล่ว ตัดโรคหรือตัดสิ่งชั่วร้ายที่น่ารังเกียจ ในความหมายเชิงอธิบายเชิงทางธรรมของกุศล ได้มีหลัก 4 อย่าง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2555: 246-247) คือ 1. อาโรคะ ความไม่มีโรค คือสภาพจิตที่ไม่มีโรค สุขภาพจิต หมายถึง สภาวะหรือองค์ประกอบที่เกื้อกูลแก่สุขภาพจิต ทำให้จิตไม่ป่วยไข้ ไม่ถูกบีบคั้น ไม่กระสับกระส่ายไม่โทมรม ไม่อ่อนแอ เป็นจิตที่แข็งแรง คล่องแคล่ว สบาย ใช้งานได้ดี เป็นต้น 2. อนวัชชะ ไม่มีโทษ หรือไร้ตำหนิ แสดงถึงภาวะที่จิตสมบูรณ์ ไม่บกพร่อง ไม่เสียหาย หรือไม่มีของเสีย ไม่มีหม่อมอง ไม่ขุ่นมัว สะอาด เกลี้ยงเกลา เยี่ยมอ่อง ผ่องแผ้ว เป็นต้น 3. โกศลสัมมุต เกิดจากปัญญา หรือเกิดจากความฉลาด หมายถึง ภาวะที่จิตประกอบอยู่ด้วยปัญญาหรือมีคุณค่าสมบัติต่างๆ ซึ่งเกิดจากความรู้ความ

เข้าใจ สว่าง มองเห็นหรือรู้เท่าทันความเป็นจริงสอดคล้องกับหลักที่ว่า กุศลธรรมมีโยนิโสมนสิการ คือความรู้จัดคิดแยกกายหรือรู้จักทำใจอย่างฉลาดเป็นฐาน 4. สุขวิบาก มีสุขวิบาก คือสภาพที่ทำให้มีความสุข เมื่อกุศลกรรมเกิดขึ้นในใจ ย่อมเกิดความสุขสบายคล่องใจในทันที ไม่ต้องรอจะมีผลตอบแทนหรือไม่ เหมือนกับว่า เมื่อร่างกายแข็งแรงไม่มีโรคเบียดเบียน(อโรค) ไม่มีสิ่งสกปรกเสียหาย ปราศจากมลทินหรือของที่เป็นพิษภัยมาพองพาน (อนวัชชะ) และรู้ว่าอยู่ในที่มั่นคงปลอดภัยถูกต้องเหมาะสม (โกศลสัมภุต) ถึงจะได้เสพเสวยสิ่งใดพิเศษออกไป ก็ย่อมมีความสุขสบาย ได้เสวยสุขอยู่แล้วในตัว

สรุปพุทธปรัชญาได้เสนอ ความดีเป็นหลักสากลที่มีมุมมองที่แตกต่างกันไปตามแต่จะสมมติบัญญัติหรือสังคมบัญญัติ ด้วยเหตุนี้ ความดีหรือความไม่ดีที่เป็นเช่นนี้เพราะในบางพื้นที่ทำแล้วอาจจะส่งผลต่อชีวิตบางพื้นที่อาจจะไม่มีความผิด เช่น ในบางประเทศ พอสามีเสียชีวิต ภรรยาก็ต้องกระโดดเข้ากองไฟตายตาม แต่ในบางพื้นที่ทำไม่ได้ เป็นต้น เกณฑ์ตัดสินความดีจึงมีความคิดเห็นที่ขัดแย้งกัน 2 ทศนะ ทศนะที่หนึ่งถือเจตนาและหน้าที่เป็นเครื่องมือตัดสิน ชั่ว นักปราชญ์คนสำคัญดังกล่าวอิมมานูเอล คานท์ ส่วนทศนะหนึ่งยึดหลักจอห์น สจ๊วต มิลล์ ถือผลการกระทำเป็นตัดสินการกระทำนั้นๆถูกหรือผิด (ประเวศ อินทองปาน, 2553: 264-266) ตามหลักพระพุทธศาสนาเรื่องความดีและความชั่วนั้นต้องอยู่บนพื้นฐานความจริง ความดี และความชั่วไม่ใช่สิ่งที่ใครหรือคนใดกำหนดขึ้น ความดีและความชั่วตามแนวพระพุทธศาสนามี 2 ลักษณะ คือ เชิงเหตุ และเชิงผล และเป็นไปตามธรรมชาติหรือสภาวะของมันเอง ซึ่งเทียบได้กับพระพุทธศาสนาเชื้อหลักการหรือธรรมชาติของความดี ความชั่วเป็นเชิงวัตถุวิสัย (Objective) มีอยู่แล้วในธรรมชาติของมันโดยไม่มีอำนาจใดๆมาเป็นตัวบังคับหรือควบคุมกระบวนการความดีความชั่ว ตามหลักพระพุทธศาสนาจึงมีลักษณะก่อให้เกิดผล และผลย่อมมาจากเหตุ หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า เมื่อมีสาเหตุ ย่อมมีผลตามและเมื่อผลปรากฏ ยิ่งคำที่เป็นเกี่ยวกับความดีคือ กุศล ถึงจะไม่กันตรงเสียทีเดียว

2. เกณฑ์ของความดีในพุทธปรัชญา

กรรมนิยามมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดที่สุดกับจิตนิยามและสมมตินิยาม และความสัมพันธ์ใกล้ชิดอาจเป็นเหตุให้เกิดความเข้าใจสับสนได้ง่าย ควรต้องทำความเข้าใจเรื่องกรรมดีกรรมชั่วให้ชัดเจน ด้วยการแยกขอบเขตระหว่างนิยามเหล่านี้ก่อน กรรมนิยามอาศัยจิตนิยามเหมือนซ้อนอยู่บนจิตนิยาม แต่จุดตัดระหว่างกรรมนิยามและจิตนิยามก็ชัดเจน เจตนาเป็นเนื้อหาสาระและเป็นตัวทำการของกรรมนิยาม ทำให้กรรมนิยามเป็นอิสระออกมาเป็นนิยามหนึ่งต่างหาก หรือทำให้มนุษย์เป็นอิสระ มีบทบาทเป็นของตนเองต่างหากจากนิยามอื่นๆสามารถสร้างโลกแห่งเจตจำนงของตนเองขึ้นมาได้ จนถึงกับยกตนขึ้นเทียมเท่าหรือแข่งขันกับธรรมชาติ และแบ่งแยกว่าตนมีโลกแห่งการประดิษฐ์สร้างสรรค์ต่างหากจากโลกของธรรมชาติ ความเป็นดีเป็นเรื่องของคนดีหรือสังคมบัญญัติกันขึ้น การกระทำอย่างเดียวกัน สังคมหนึ่งหรือสมัยหนึ่งว่าดี อีกถิ่นหนึ่งหรืออีกสมัยว่าไม่ดี ดังนั้น ความดีจึงเป็นบัญญัติสังคม ซึ่งก็เป็นเรื่องของบัญญัติสังคมหรือสมมตินิยาม ความดีเป็นกุศลก็เป็นเรื่องของกรรมนิยาม สรุป ความดีเป็นบัญญัติของสังคม เป็นเรื่องสังคม อยู่ในขอบเขตของสมมตินิยาม กุศลที่เป็นคุณสมบัติของกรรม เป็นเรื่องของกรรม อยู่ในกรรมนิยามเป็นเรื่องต่างหากกัน แต่สัมพันธ์กันสิ่งที่เป็นตัวการสร้างความสัมพันธ์ และเป็นทั้งจุดตัดแยกกระหว่างกันของนิยามทั้งสองนี้ เช่นเดียวกันกับในกรณีระหว่างกรรมนิยามกับจิตนิยาม คือได้แก่เจตนา หรือเจตจำนง สิ่งที่สังคมบัญญัติ มองในแง่กรรมนิยาม แบ่งได้ 2 ประเภท คือ (ประเวศ อินทองปาน, 2553: 264-266)

- 1) สิ่งที่เป็นบัญญัติ เป็นสิ่งที่สังคมบัญญัติเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งเช่นให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างดีมีความสุข เป็นทำนองข้อตกลงหรือพันธสัญญาาระหว่างกัน บัญญัติขึ้นมาในรูปแบบต่างๆอาจเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีตลอดถึงกฎหมายเป็นเรื่องสมมตินิยาม อาจเปลี่ยนแปลงไปเปลี่ยนมาไม่ใช่กรรมนิยาม ถ้า

ผู้ใดไม่ปฏิบัติตามในสิ่งที่สังคมบัญญัติ เขาจะต้องมีเจตนาฝ่าฝืนละเมิดหรือไม่ปฏิบัติตามและจะต้องรู้เจตนาที่ไม่อาจปิดบังหรือหลอกตัวเองได้ เจตนาเป็นจุดเริ่มต้นของกรรมนิยามในระบบทางธรรม จะเริ่มต้นที่ศีลและเป็นกฎเกณฑ์ของมนุษย์เข้ามาเกี่ยวข้องกับกฎเกณฑ์ธรรมชาติ เป็นเรื่องของสมมติไม่เกี่ยวกับธรรมนิยามโดยตรง หมายถึง ยังมีแห่งที่เกี่ยวข้องโดยอ้อมได้ เช่น สังคมถือข้อปฏิบัติกันมาอย่างหนึ่งว่าเป็นสิ่งที่ดีงามถูกต้อง ทุกคนต้องปฏิบัติ ต่อมีผู้มีปัญหาคนหนึ่งมองว่าข้อปฏิบัติไม่ดีจริง ไม่มีประโยชน์ หรือเป็นผลร้ายต่อสังคมนั้น บุคคลนั้นอาจเพียรพยายามชี้แจงให้ชนทั้งหลายผู้ร่วมสังคมเข้าใจตาม การกระทำของผู้นั้นมีใช้เกิดจากเจตนาขุนมัวเหมือนอย่างในกรณีก่อน แต่เกิดจากเจตนาอันประกอบด้วยปัญญาของผู้ที่จะแก้ไขเพื่อประโยชน์สุขของมนุษย์ทั้งหลายเนื้อหาที่จะเป็นไปในกรรมนิยาม แต่ขึ้นอยู่กับเจตนา ผู้กระทำย่อมรู้ตระหนักในสิ่งที่มันเป็นและจะต้องรับผลในแง่ของกรรมนิยาม ซึ่งจะเป็นเจตนาที่เป็นกุศลหรืออกุศลก็ขึ้นอยู่กับตัวของเขาตัวเอง การกระทำบางอย่างจึงเป็นสิ่งที่สังคมบัญญัติขึ้นมาและปฏิบัติกันมา เช่น ตัวอย่างคนสองคนมาอยู่ร่วมกัน เพื่อให้การอยู่ร่วมกันอำนวยความสะดวกและแก้กฏเกณฑ์การดำเนินชีวิตของทั้งสองฝ่าย จึงตั้งมีกติการ่วมกันว่า เขาทั้งสองทำงานคนละแห่ง กลับถึงบ้านไม่พร้อมกัน แต่ควรจะได้รับประทานอาหารเย็นพร้อมกัน ครั้นจะรอกันอย่างไม่มีขอบเขต จึงให้แต่ละคนไม่รับประทานอาหารเช้าก่อน 19.00 น. พวกเขาสองคน คนหนึ่งชอบแมว อีกคนไม่ชอบสุนัข อีกคนชอบสุนัข แต่ไม่ชอบแมว เพื่อความสงบสุขให้ถือว่า การนำสัตว์เลี้ยงใดๆเข้ามาในบ้านเป็นความไม่ดียาม ไม่สมควร เมื่อตกลงกติกาย่างนี้แล้ว ถ้าเขาคนใดคนหนึ่งไม่ทำตามกฏกติกา เจตนาละเมิดก็ย่อมเกิดขึ้นและกรรมก็เกิดขึ้นตามกรรมนิยาม ทั้งๆที่เมื่อว่าโดยสภาวะแล้ว การรับประทานอาหารเช้าก่อน 19.00น. ก็ดี การนำสัตว์เลี้ยงเข้ามาในบ้านก็ดีจะเป็นความดีหรือความชั่วโดยตัวของมันเองก็หาไม่ คนคู่อื่นอาจวางกติกาย่างที่ตรงข้ามนี้ก็ได้อีก และในกรณีต่อมาคนหนึ่งในเขาทั้งสองนั้น พิจารณาเห็นว่า กติกาย่างที่ได้วางไว้ไม่เป็นไปเพื่อผลดีแก่ชีวิตร่วมกันของเขาทั้งสอง เขาจะต้องยกขึ้นมาพูดให้ตกลงยกเลิกหรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงกติกาย่างนั้นก่อน การที่จะไม่ปฏิบัติตามของเขาจึงจะเป็นไปได้ โดยไม่ประกอบด้วยเจตนาที่จะละเมิดหรือฝ่าฝืน วินัยซึ่งเป็นบัญญัติแก่สังฆะ ก็สัมพันธ์กับเจตนาในการปฏิบัติที่สำเร็จเป็นศีลบุคคล ในลักษณะอย่างนี้ เรื่องความดีความชั่ว ความผิดความถูก ที่เป็นบัญญัติอันไม่เที่ยงแท้แน่นอนของสังคม กับความเป็นไปแห่งกุศลและอกุศลอันแน่นอนของกรรมนิยาม มีขอบเขตที่แยกกันได้ และมีความสัมพันธ์เนื่องถึงกัน อันพึงเข้าใจโดยนัยนี้

2) สิ่งที่เป็นบัญญัตินั้น กระทบถึงกุศลและอกุศลในกระบวนการของกรรมนิยาม ในกรณีเช่นนี้ สังคมอาจบัญญัติความดีความชั่วด้วยความรู้ความเข้าใจว่าอะไรเป็นกุศล คือรู้ว่าอะไรแก้กฏ อะไรเป็นโทษแก่ชีวิตจิตใจมนุษย์ หรืออาจบัญญัติด้วยความไม่รู้ไม่เข้าใจเลยก็ได้ แต่ไม่ว่าสังคมจะบัญญัติว่าอย่างไรก็ตาม ความเป็นไปตามกรรมนิยามก็ย่อมเป็นไปของมันตามปกติ หาได้เปลี่ยนไปตามบัญญัติทางสังคมไม่ ยกตัวอย่างเช่น สังคมหนึ่ง ถือว่า คนเสพสิ่งเสพติดมีเงินมาเป็นภาระกระทำที่ดียาม ทำให้คนมีความสุข ควรสนับสนุน ถือว่าการมีอารมณ์รุนแรงเป็นสิ่งที่ดี ถือว่าควรปลูกเร้าคนให้ตื่นเต้นเคร่งเครียด อยากรได้อยากเอา วิ่งหา แข่งขันอยู่เสมอจะได้ทำงานสร้างสรรค์ได้มาก ถือว่าฆ่าคนพวกอื่นเป็นความดี หรือประณิตขึ้นมาอีกว่า ฆ่าสัตว์ดิรัจฉานไม่บาป เป็นต้น กรณีเช่นนี้ถือได้ว่าความดีความชั่วในสมมติด้วย ชัดกับกุศลและอกุศลในกรรมนิยาม ถ้ามองในแง่สังคมบัญญัติหรือข้อยึดถือเหล่านี้ อาจก่อให้เกิดผลดีบ้าง ผลร้ายบ้างแก่สังคม เช่น การถือว่าเสพสิ่งเสพติดมีเงินมาเป็นภาระดี อาจช่วยให้รัฐบาลมีรายได้จากอากรสรรพสามิตเป็นต้นเพิ่มขึ้นไม่น้อย แต่พร้อมกับทำให้คนจำนวนมากในสังคมนั้นเป็นคนเรื่อยเปื่อยเฉื่อยชา สังคมนั้นมีอาชญากรรม เช่น ลักขโมยมาก มีคนเจ็บป่วยไม่สมประกอบเนื่องจากเหตุนี้ เป็นต้น หรือการมีชีวิตที่เคร่งเครียดแข่งขันตลอดเวลาอาจทำให้สังคมนั้นเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว แต่ก็ส่งผลกระทบอีกมากมาย เช่น คนเป็นโรคจิตและโรคหัวใจ มีการฆ่าตัวตาย ปัญหาทางจิตและปัญหาสังคมอื่นๆ ผลทางสังคมที่กล่าวมาหลายอย่างสืบเนื่องมาจากกรรมนิยาม แต่พิจารณาเบื้องต้นทางสังคมก็เป็นผลในแง่ของสังคม ผลในด้านกรรมนิยาม ก็พิจารณาในแง่ของกรรมนิยาม ว่าโดยผลใน

ด้านกรรมนิยาม เจตนาในเรื่องนี้ซ้อนกันอยู่เป็นสองชั้น คือ เจตนาที่ประกอบด้วยความยึดถือตามบัญญัติที่แสดงออกเป็นความเชื่อถือและค่านิยมเป็นต้น เจตนาทางธรรมจะมีความละเอียดอ่อนกว่าที่กล่าวกันทั่วไปในทางภาษาไทย กล่าวคือ ภาษาไทยมักใช้เจตนาต่อเมื่อต้องการเชื่อมโยงความคิดที่อยู่ภายใน กับการกระทำที่แสดงออกมาภายนอก เช่นว่า พุดพลังไป ไม่ได้เจตนา เป็นต้น แต่ในทางธรรม คือตามหลักกรรม การกระทำ การพูดที่แสดงออกภายนอกโดยจงใจก็ดี ความคิดต่างๆแม้เล็กน้อยๆที่เกิดขึ้นๆชั่วครู่ชั่วขณะแล้วผ่านไป ภายในจิตใจก็ดี การคิดถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ความรู้สึกและท่าทีของจิตต่อสิ่งต่างๆที่ได้ประสบทางตาหูจมูกลิ้นกายและที่ระลึกหรือนึกขึ้นมาในใจก็ดี ล้วนมีเจตนาประกอบอยู่ด้วยทั้งสิ้น

เจตนาจึงเป็นเจตจำนง ความจงใจ การเลือกอารมณ์ของใจ ตัวนำที่หันเหชักพาทำให้จิตเคลื่อนไหว โน้มโน้มไปหา หรือผลไปจากสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือมุ่งไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง เป็นหัวหน้า เป็นผู้จัดการ หรือตัวเจ้าก็เจ้าการของจิตว่าจะเอาอะไรไม่เอาอะไรกับเรื่องใดอย่างไร เป็นตัวจัดแจงแต่งวิถีทางของจิตและในที่สุดก็เป็นตัวการปรุงแต่งจิตนั้นเป็นไปต่างๆ เจตจำนง คือ เจตนา หรือกรรมนั้น แม้เล็กน้อยก็ไม่ได้ไร้ผล ดังปรากฏอยู่ในพุทธศาสนสุภาษิตว่า

*“กรรมดี หรือชั่ว ทุกอย่าง ที่คนสั่งสมไว้ ย่อมมีผล ขึ้นชื่อว่า กรรมแม้จะนิดหน่อย
ที่จะวางเปล่าไปเลย ย่อมไม่มี” และว่า “กรรมไม่ว่าดีหรือชั่ว ย่อมไม่สูญเปล่าเลย”*

ผลด้านกรรมนิยามในระดับจิตนี้ คนจำนวนมากจะมองข้าม ดังนั้นสมมตินิยาม กับกรรมนิยาม แยกแตกต่างกัน ผลในฝ่ายธรรมนิยามย่อมดำเนินไปตามกระบวนการของมันเอง ไม่ขึ้นต่อบัญญัติของสังคมที่ขัดกับกรรมนิยาม แต่ทั้งสองนิยามจะมีความสัมพันธ์กัน ดังที่ผู้ปฏิบัติถูกต้องในแง่ของกรรมนิยาม คือทำตามหลักกุศล ก็อาจจะประสบปัญหาจากสมมตินิยามที่ขัดแย้งนั้นได้ เช่น ผู้ที่อยู่ในสังคมที่ชื่นชอบการเสพสิ่งมีเมมา แต่ไม่ยอมเสพด้วย เขาย่อมได้รับผลตามกรรมนิยาม คือไม่เสียคุณภาพจิตที่โปร่งผ่องใสไปเพราะเหตุจากมีเมมานั้น แต่ในแง่ของสังคมซึ่งต่างจากกรรมนิยาม ซึ่งอาจถูกเหยียดหยันล้อเลียน เช่นว่าไม่เข้มแข็ง หรือถูกมองในทางไม่ดีในแง่สังคมอย่างอื่นๆ และแม้ในแง่ของกรรมนิยามเองก็อาจจะประสบปัญหาจากเจตนาฝ่าฝืนข้อนิยามนี้ของสังคมอย่างที่กล่าวในข้อหนึ่ง เกิดความขัดแย้งในทางจิตใจ จะมากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับปัญญาที่ปลดเปลื้องจิตใจของตนเองได้ และในสภาพสังคมที่เจริญ คนที่มีปัญญาก็มักอาศัยประสบการณ์ซึ่งได้สะสมมาของมนุษย์รุ่นเก่าๆ ได้เรียนรู้ว่าอะไรก็ก่อทุกข์ใจของมนุษย์อย่างแท้จริง อะไรไม่ก่อทุกข์ แล้วชอบบัญญัติกฎเกณฑ์ข้อกำหนดเกี่ยวกับความดีความชั่วฝ่ายสมมตินิยาม ให้สอดคล้องกับหลักฝ่ายกุศลและอกุศลในฝ่ายกรรมนิยาม ซึ่งความสามารถบัญญัติหลักฝ่ายสังคม ให้สอดคล้องกับหลักฝ่ายกรรมนิยาม อันจะเป็นเครื่องวัดถึงความเจริญที่แท้จริงหรืออารยธรรมของสังคมนั้นอย่างหนึ่ง โดยนัยนี้ เมื่อมีปัญหาจะวินิจฉัยข้อบัญญัติเกี่ยวกับความดีและความชั่ว ซึ่งควรจะพิจารณาเป็น 2 ชั้นคือพิจารณาในแง่สมมตินิยามว่า ข้อบัญญัตินั้นเป็นไปเพื่อผลดี ข้อบัญญัติเช่นนั้น สังคมพึงตกลงกันยกเลิกเสีย หรืออาจต้องอาศัยผู้มีปัญญาที่ใจบริสุทธิ์ถือพรด้วยกรุณาขึ้นมา เช่นที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำต่อประเพณีเกี่ยวกับการบูชาัญญและวรรณะ 4 ของสังคมอินเดีย เป็นต้น เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่า ข้อบัญญัตินั้นก่อทุกข์ในแง่สังคม จะช่วยให้เกิดความเจริญแก่หมู่มนุษย์ แต่ไม่สอดคล้องกับหลักแห่งกุศลธรรมตามกรรมนิยาม กรณีนี้ควรตั้งข้อสงสัยว่า บางทีคนอาจหลงผิดมองเห็นสิ่งที่ไม่ก่อทุกข์แก่สังคมอย่างแท้จริง ว่าเป็นสิ่งก่อทุกข์ก็ได้ คืออาจหลงพอใจในความเจริญก้าวหน้าที่ผิดๆเป็นที่ชื่นชมน่าพอใจในเวลาสั้นๆแต่ก่อโทษในระยะยาว สิ่งที่เกิดก่อทุกข์แท้จริงน่าจะสอดคล้องกัน ในแง่สมมตินิยามและในแง่กรรมนิยาม ในการวินิจฉัยว่าอะไรเป็นความดี อะไรเป็นความชั่วนี้ เมื่อพูดในทางปฏิบัติเพื่อให้คนทั่วไปใช้ประโยชน์ได้ทุกระดับ พระพุทธเจ้าสอนให้ถือข้อพิจารณาเกี่ยวกับกุศลและอกุศลเป็นหลักแกนกลาง จากนั้นทรงผ่อนขยายออกไป ให้ใช้สำนึกเกี่ยวกับความดีความชั่วของตนเอง อย่างที่เรียกว่ามโนธรรม และให้ถือมดีของผู้รู้เป็นหลักประกอบหรืออ้างอิง (สองอย่างนี้เป็นฐานของหิริโอตตปปะ) และยังให้พิจารณาที่ผลของการ

กระทำอันจะเกิดแก่ตนเองและแก่ผู้อื่น หรือแก่บุคคลและสังคม เกณฑ์วินิจฉัยกรรมดีและกรรมชั่วในแง่ของกรรม ให้ถือเอาเจตนาเป็นหลักตัดสินใจว่าเป็นกรรมหรือไม่ และในแง่ที่ว่ากรรมนั้นดีหรือชั่ว ให้พิจารณาตามหลักเกณฑ์ ดังนี้ (ประเวศ อินทองปาน, 2553: 261-262)

2.1 เกณฑ์หลักของความดี

(1) ตัดสินด้วยความเป็นกุศล หรืออกุศลโดยพิจารณาดังต่อไปนี้

- มูลเหตุว่า เป็นเจตนาที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ โอทสะ โอมหะ
- ตามสภาวะว่า เป็นสภาพเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่ ทำให้จิตสบาย ไร้โรค ปลอดภัย ผ่องใส สมบูรณ์หรือไม่ ส่งเสริมหรือบั่นทอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ช่วยให้กุศลธรรม (สภาพเกื้อกูล) ทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้น อกุศลธรรมทั้งหลายลดน้อยลง หรือทำให้กุศลธรรมลดน้อยลง อกุศลธรรม เจริญงอกงามขึ้น ตลอดจนมีผลต่อบุคลิกภาพอย่างไร

2.2 เกณฑ์ร่วมของความดี

(1) ใช้มนธรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองพิจารณาว่า การที่กระทำนั้น ตนเองติเตียนตนเองได้หรือไม่ เสียความเคารพตนหรือไม่

(2) พิจารณาความยอมรับของวิญญูชน หรือนักปราชญ์ หรือนักบวชิตชน ว่าเป็นสิ่งที่วิญญูชนยอมรับ หรือไม่ ชื่นชมสรรเสริญ หรือตำหนิตติเตียน

(3) พิจารณาลักษณะ และผลของการกระทำ ต่อตนเอง 1 ต่อผู้อื่น 1

-เป็นการเบียดเบียนตน เบียดเบียนผู้อื่น ทำตนเองหรือผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่

-เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข หรือเป็นไปเพื่อโทษทุกข์ทั้งแก่ตน และแก่ผู้อื่น

หลักเกณฑ์อาจสรุปได้อีกแนวทางหนึ่ง ด้วยสำนวนแสดงการจัดประเภทของเกณฑ์ที่ใช้ตัดสิน แต่มีข้อที่ต้องทำความเข้าใจกันไว้ก่อนบางอย่าง กล่าวคือ

ประการที่หนึ่ง ให้ถือว่า การพิจารณาในแง่ของกุศลมูล อกุศลมูล และ กุศล อกุศลนั้น ว่าโดยสภาวะเป็นอันเดียวกัน

ประการที่สอง การยอมรับหรือไม่ยอมรับของปราชญ์ การติเตียนหรือสรรเสริญของวิญญูชนนั้น เมื่อมองอย่างกว้างๆ หรือมองในระดับสถาบัน และเมื่อว่าโดยส่วนใหญ่ มติของวิญญูหรือปราชญ์จะปรากฏอยู่ในรูปของบัญญัติทางศาสนาบ้าง ขนบธรรมเนียมประเพณีบ้าง กฎหมายบ้าง เป็นต้น แม้บทบัญญัติและสิ่งที่ถือตามกันมาเหล่านี้ ไม่จำเป็นต้องเป็นมติของวิญญูเสมอไป และการปฏิบัติที่ขัดแย้งแปลกออกไปจากบทบัญญัติและสิ่งที่ถือตามกันมาเหล่านี้ ก็ไม่จำเป็นต้องเป็นข้อที่วิญญูติเตียนเสมอไป แต่ก็เป็นสิ่งที่วิญญูชนจะต้องหมั่นสอบสวนตรวจตราในเรื่องเหล่านี้แต่ละกาลแต่ละสมัยแต่ละครั้งแต่ละคราวเรื่อยๆ ไป สอดคล้องกับพุทธพจน์ที่ทรงตรัสว่า “อนุวิจจ วิญญู” วิญญูชนใคร่ครวญ จึงติเตียนหรือสรรเสริญ คือยอมรับหรือไม่ยอมรับ วิญญูชนเมื่อใคร่ครวญจึงเป็นผู้อ่านแก้ไขเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ยึดถือปฏิบัติกันมาผิดๆ หรือคลาดเคลื่อนจากความหมายที่ถูกต้อง สรุปหลักเกณฑ์ของความดีความชั่ว หรือกรรมดีกรรมชั่ว ทั้งตามแนวกรรมนิยามล้วน ๆ และกรรมนิยามที่สัมพันธ์กับสมมตินิยาม ทั้งโดยสภาวะและโดยคุณค่า ซึ่งเป็นคุณค่าโดยสภาวะบ้าง คุณค่าตามที่กำหนดให้บ้าง ดังมีใจความคาบเกี่ยวกัน ดังนี้

1) ว่าโดยคุณโทษต่อชีวิต หรือต่อจิตใจและบุคลิกภาพ คือเป็นสภาวะที่เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่เอื้อหรือไม่ต่อคุณภาพชีวิต ส่งเสริมหรือบั่นทอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ทำให้กุศลหรืออกุศลทั้งหลายลดถอย หรือเจริญงอกงาม ช่วยเสริมสร้างบุคลิกภาพที่ดีงามหรือไม่

2) ว่าโดยคุณโทษต่อบุคคล คือ เป็นการเบียดเบียนตนหรือไม่ ทำให้ผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อทำลายหรืออำนวยความสะดวกให้แก่จริงแก่ตน

3) ว่าโดยคุณโทษต่อสังคม คือ เป็นการเบียดเบียนผู้อื่นหรือไม่ ทำผู้อื่นให้เดือนร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อทำลายหรืออำนวยความสะดวกแก่ผู้อื่น และแก่ส่วนรวม

4) ว่าโดยมโนธรรม หรือโดยสำนึกอันมีตามธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ คือ พิจารณาเห็น ด้วยความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองว่า การนั้นเมื่อทำแล้ว ตนเองดีเตียนหรือกล่าวโทษตนเองหรือไม่

5) ว่าโดยมาตรฐานทางสังคม คือ ตามบัญญัติทางศาสนา วัฒนธรรมประเพณี และสถาบัน ต่างๆทางสังคม เช่น กฎหมายเป็นต้น ซึ่งขึ้นต่อการใคร่ครวญตรวจสอบกลับกรองของวิญญูชนทั้งหลาย ตาม กาลสมัยที่จะมีให้ถือกันโดยมมายหรือผิดพลาดคลาดเคลื่อน ตลอดจนการใคร่ครวญแล้วยอมรับหรือไม่ของ วิญญูชนเหล่านั้นในแต่ละกรณี

โดยสรุปเกณฑ์ความดีในพุทธปรัชญา จะมองไปที่การกระทำที่ประกอบไปด้วยการกระทำทาง ภาย การกระทำทางวาจา และการกระทำทางใจ รวมถึงการกระทำเป็นกุศลธรรมซึ่งประกอบด้วยอโลภะ อโท สะ และโมหะ เกณฑ์ของความดีจึงถือเอาการกระทำที่เกิดจากเจตนาหรือความตั้งใจอันมีกุศลธรรมเป็นเครื่อง ผลักดันให้เกิดความกระทำ ในฐานะที่พุทธปรัชญาเป็นกรรมวาท เน้นการกระทำย่อมมีผล ทำกรรมดีย่อมได้รับ ผลดี เกณฑ์ของความดี และจะมีหลักเกณฑ์ของความดีร่วมที่ต้องมองไปที่มโนธรรม ที่เป็นความรู้สึกผิดชอบชั่ว ดี รวมทั้งวิญญูชนให้คำปรึกษาแนะนำ ตำหนิติเตียน และยังต้องพิจารณาถึงผลกระทบต่อตนเองหรือผู้อื่น หรือไม่และเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลหรือไม่อย่างไร

3. กรณีตัวอย่างในการใช้เกณฑ์ความดีมาตัดสิน

กรณีตัวอย่างที่ 1 ความดีที่สามารถนำมาเป็นเกณฑ์ตัดสินความดีซึ่งจะตรงตามหลักของพระ พรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต) คือ เรื่องของคุณสอน กล้าศึก ผีบ้าปลุกป่า ซึ่งพื้นฐานของลุงที่ได้ศึกษาธรรมะจน เข้าถึงความจริงที่ว่า การปลุกป่าจะทำให้เกิดความร่มเย็นเป็นที่อยู่ที่อาศัยมนุษย์และของสัตว์ทั้งหลายและเป็น การปฏิบัติธรรม สายตาชาวบ้านมองลุงเป็นคนบ้าปลุกป่า และแก่มิมีมโนธรรมที่มองเห็นคนบวชแล้วห่ม ผ้าเหลืองไม่ได้เป็นพระที่ดี ลาสึกขาออกมาก็อยู่ในอบายมุขเช่น ต้มเหล้า เป็นต้น มุมมองที่เกิดแรงบันดาลใจ คือย้อนอดีตถึงพระพุทธเจ้าที่ทรงใช้ชีวิตอยู่กับป่า ทรงมีป่าไม้เป็นอาจารย์ จุดเริ่มต้นคือการปลุกป่า ป่าคือชีวิต ป่าไม้ให้ร่มเย็น ป่าไม้ไม่เคยว่าคนมีแต่ให้ประโยชน์กับคน ทำให้ลุงสอนปลุกป่าตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ชาวบ้านว่า แก่เป็นผีบ้าปลุกต้นไม้ ต่อมาต้นไม้เจริญเติบโต ให้ดอกให้ผล คนกลับมองลุงสอนเป็นคนดี มีจิตเสียสละทำ ประโยชน์ส่วนรวม จากเหตุการณ์นี้นำหลักความดีมาวิเคราะห์ได้ดังนี้ คือ

เกณฑ์หลักความดี ลุงสอน กล้าศึก มีจิตที่ไม่ประกอบด้วยโลภะ โทสะ และโมหะ แต่มองเห็นถึง ประโยชน์แก่ส่วนร่วมแล้วชักชวนให้คนมาร่วมปลุกป่าเพื่อให้ชาวบ้านได้ความร่มเย็นเป็นสุขมีประโยชน์ต่อส่วน ร่วมและตนเองก็มีความสุขยังเผื่อแผ่ไปยังสิ่งที่มีชีวิต

เกณฑ์ร่วมของความดี ลุงสอนใช้มโนธรรม คือ ความรู้สึกที่ได้ปลุกต้นไม้จะเป็นประโยชน์ต่อ มนุษย์และสัตว์ได้อาศัย ทุกคนยอมรับการกระทำนั้นคือสิ่งที่ดีและเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม คนในสังคม ยอมรับทั้งชื่นชมในการกระทำของลุงสอน กล้าศึกเป็นสิ่งที่ประนีประนอมทำให้ทุกคนหันมาใส่ใจในการปลุกป่า เพื่อให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข ผลของการกระทำของลุงสอน ทำให้แกมีความสุข และคนอื่นเห็นค่าของ ต้นไม้ร่วมกันหันมาปลุกต้นไม้

จากตัวอย่างที่ได้กล่าวมาแสดงให้เห็นถึงเกณฑ์ความดีที่เกิดจากการได้รับประโยชน์จากผลที่ได้ กระทำคือการปลุกป่าแล้วต้นไม้เจริญเติบโต ถนนร่มเย็นคนได้พักผ่อนและสัตว์ทั้งหลายได้มาอาศัยต้นไม้ จาก การกระทำที่มองเห็นเป็นสิ่งที่ไร้ประโยชน์ในตอนต้น แต่พอผลแห่งการกระทำทุกคนมองเป็นเรื่องดีมีประโยชน์ สุขทั้งตนเอง คนอื่นและสังคมร่วม จนมองกันว่า นี่คือการดี(ลุงสอน กล้าศึก, 2561: ออนไลน์)

กรณีตัวอย่างที่ 2 เหตุการณ์ในเนเธอร์แลนด์เห็นชอบให้ทำการรณรงค์หาเสียงที่ถูกต้องทางเพศตั้งแต่เด็กอายุ 10 ปี ตามที่คนใช้ร้องขอ หลังวินิจฉัยอาการป่วยทางจิตของเธอหมดหนทางรักษาได้ หญิงสาววัย 20 ปีกว่าๆ ตกเป็นเหยื่อการทารุณเด็กทางเพศระหว่างอายุ 5-15 ปี และมีความผิดปกติทางจิต เกิดภาวะเครียดและกดดันคุกคามอย่างรุนแรง นับตั้งแต่ต้องเจอประสบการณ์แสนเลวร้าย เธอมีอาการเบื่ออาหารอย่างรุนแรงจนร่างกายซูบผอม ซึมเศร้าเรื้อรังอารมณ์แปรปรวน คิดฆ่าตัวตาย ทำร้ายตัวเอง หลอนและหมกมุ่นย่ำคิดย่ำทำ เธอได้รับการบำบัดฟื้นฟูอย่างเข้มข้น แต่อาหารไม่ดีขึ้น ด้วยสภาพดังกล่าวทำให้เธอต้องนอนอยู่บนเตียงคนไข้ตลอดเวลา และจิตแพทย์ที่ทำการรักษา ระบุว่า ไม่มีโอกาสหรือความหวังใดๆแล้วสำหรับเธอ เป็นภาวะที่ไม่สามารถทนต่อไปได้อีกแล้ว เมื่อคนใช้ร้องขอใช้สิทธิ์ตาย ทีมแพทย์จึงอนุมัติให้ฉีดยาพิษเข้าเส้นเลือด เพื่อให้พ้นจากความทุกข์ทรมาน กรณีดังกล่าวเกิดขึ้นเมื่อปีที่แล้ว และมีการนำรายละเอียดมาเปิดเผยโดยกลุ่มต่อต้านการรณรงค์ เพื่อให้มีการพิจารณาตรวจสอบเกี่ยวกับกฎหมายดังกล่าวอีกครั้ง รวมถึง ส.ส.พรรคแรงงาน เพราะเห็นว่า ในกรณีนี้เป็นการส่งสารบอกว่า หากเป็นเหยื่อทารุณทางเพศแล้วป่วยทางจิต เท่ากับว่าจะถูกลงโทษด้วยความตาย ซึ่งเป็นโทษสำหรับผู้ก่ออาชญากรรมทั้งเนเธอร์แลนด์ออกกฎหมายรองรับการรณรงค์เมื่อปี 2002 และเมื่อปีที่แล้วมีสถิติการตายจากการรณรงค์ 5,561 ราย เมื่อปีแล้ว

ประเด็นของการทำการรณรงค์ในผู้ที่ถูกละเมิดทางเพศขั้นรุนแรง ถือเป็นปัญหาทางจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับความดีหรือทางศีลธรรม หลักความดีที่ต้องพิจารณากรณีนี้ถ้ามองโดยผิวเผินจะเห็นถึงความถูกต้องในแง่การกระทำปาณาติบาตที่ไม่ต้องรับโทษโดยมีกฎหมายที่สังคมรับรองว่าเป็นกติกากฎที่ทุกคนยอมรับร่วมกันและเป็นความดีที่ถือเป็นการปลดปล่อยผู้ที่ทรมานจากการโดยทำร้ายร่างกายและจิต การกระทำในแง่ทางพุทธศาสนาอย่างนี้เมื่อมองจากความไม่โลภ ความไม่โกรธ และความไม่หลง ก็ยังมองไม่เห็นถนัดนัก แต่ความเข้าใจในสิ่งที่กระทำด้วยการทำการรณรงค์ก็อาจจัดเข้าว่าเป็นโมหะ ทำไมเขามีสิทธิ์ที่จะต้องตายด้วยเหตุผลเพียงไม่ยอมอยู่หรือว่าทางเลือกของการมีชีวิตอยู่ค่อนข้างจำกัดเท่านั้นหรือ การกระทำในกรณีนี้ จะส่งผลตามมาคือ การเพิ่มการฆ่ามากขึ้น เพราะมีกฎหมายรับรองว่าดีในการสามารถทำการรณรงค์ได้ ประเด็นนี้จึงเป็นปัญหาของเกณฑ์ความดีในพุทธปรัชญาที่มีเป้าหมายไม่ให้เกิดการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ไม่ให้เกิดผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่นตลอดถึงส่วนร่วมนั่นเอง (ข้าวสาด, 2559: ออนไลน์)

4. สรุปเกณฑ์ความดีในพุทธปรัชญา

พุทธปรัชญามองการทำความดีจะต้องประกอบด้วย 3 ส่วนคือ ส่วนทางกายเรียกว่า กายกรรม การกระทำทางวาจา เรียกว่า วาจากรรม และการกระทำทางใจเรียกว่า มโนกรรม และมีเจตนาหรือความตั้งใจเป็นแรงผลักดันที่จะทำให้เกิดความโลภะ โทสะ และโมหะ ซึ่งถือเป็นกุศลมูลหรือรากเหง้าแห่งความดี ในฐานะเป็นกรรมวาท สอนว่าการกระทำย่อมมีผล ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ซึ่งเงื่อนไขของเกณฑ์ความดีจะมีทั้งที่เป็นสมมตินิยามหรือสังคมบัญญัติขึ้นมา แต่สมมตินิยามจะมีความสัมพันธ์กับกรรมนิยามเสมอ เกณฑ์ของความดีมีความเห็นที่แตกต่างอยู่ 2 ทิศนะคือ ทิศนะที่หนึ่งถือเจตนาและหน้าที่เป็นเครื่องตัดสินความดี ทิศนะนี้มองเจตนาของความดีเป็นคุณค่าทางศีลธรรม การกระทำดี จะต้องดีเสมอโดยไม่เลือกเวลา สถานที่ สิ่งแวดล้อม หรือตัวบุคคลแต่อย่างใด เช่น ถ้ามองว่า การพูดความจริงเป็นความดี ก็จะต้องดีเสมอโดยปราศจากเงื่อนไข ไม่ว่าจะพูดเมื่อใด ที่ไหน กับใครและในสภาวะการณ์อย่างไร กลุ่มทิศนะนี้มองว่าผลการกระทำที่เกิดขึ้นมิใช่ตัวตัดสินการกระทำ เนื่องจากผลที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งซึ่งไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับเวลาและสิ่งแวดล้อม หากถือประโยชน์เป็นเครื่องตัดสินก็จะทำให้ความดีกลายเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปเปลี่ยนมา ส่วนอีกทิศนะหนึ่งเอาผลของการกระทำเป็นเครื่องตัดสินดี เห็นว่าการกระทำใดก็ตามที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์หรือความสุขมากที่สุด คือ การกระทำดี การกระทำบางอย่างอาจก่อให้เกิดทั้งสุขและทุกข์ แต่ถ้าหักลบกันแล้วฝ่ายสุขมากกว่าก็นับได้ว่า เป็นการกระทำที่ถูกต้อง ทิศนะนี้จึงเห็นว่า ประโยชน์เป็นดัชนีความดี จากสองทิศนะจะ

เห็นได้ว่า ทักษะแรกเน้นในเรื่อง เอกัตภาพ และเน้นเจตนา ถือว่า ค่าทางจริยธรรมเป็นสิ่งตายตัว การกระทำตามเหตุผลหรือหลักการเป็นการกระทำที่ถูกต้องเสมอ ตรงกันข้ามทักษะที่สองซึ่งเน้นสังคมมากกว่าตัวบุคคล และเน้นที่ผล เพราะถือว่าสังคมดีคนแต่ละคนก็จะดีขึ้นเอง

ที่กล่าวมาเพื่อเปรียบเทียบกับทางพุทธปรัชญาให้เห็นว่า พุทธปรัชญาเป็นกรรมวาท หรือเน้นการกระทำและต้องมีเจตนาเป็นตัวหลัก มีกุศลเป็นแรงผลักดันในการทำจึงจะเรียกว่าเป็นการทำดี และการทำดีจะต้องเน้นทางสามทาง คือ (เดือน คำดี, 2534: 144-148) ทางกาย ทางวาจา ทางใจ คือ การกระทำดีทางกายเรียกว่า กายสุจริต ประกอบด้วย การไม่ฆ่าสัตว์ (รวมถึงการไม่เบียดเบียนให้ผู้อื่นหรือสัตว์อื่นประสบทุกข์ภัย) การไม่ลักทรัพย์ และการไม่ประพฤติผิดในกาม การทำดีทางวาจา เรียกว่า วาจาสุจริต ประกอบด้วย การไม่พูดเท็จ การไม่พูดส่อเสียด การไม่พูดคำหยาบ และการไม่พูดเพ้อเจ้อเหลวไหลไร้สาระ การกระทำดีทางใจ เรียกว่า มโนสุจริต ประกอบด้วย การไม่คิดเบียดเบียนสัตว์อื่น การไม่คิดพยาบาทปองร้ายผู้อื่น และการไม่เห็นผิดจากทำนองคลองธรรม รวมเป็นเรียกว่า กุศลธรรม 10 ความดีในพุทธปรัชญาจัดว่าเป็นสมมติบัญญัติ โดยปรมาตมแล้วไม่มี มีแต่สังขตธรรม และอสังขตธรรมเท่านั้น ที่กล่าวมาสมมติมิได้ความว่าเป็นเรื่องที่ต่างคนต่างคิดกันเอง ผู้ใดเห็นว่า อะไรดี อะไรไม่ดีก็ได้ตามใจ โดยนัยแห่งพุทธปรัชญา ความดีมิได้ขึ้นอยู่กับตัวบุคคล ความดีเป็นสิ่งที่อยู่แต่ในฐานะสิ่งสมมติ เพราะกำหนดว่า การกระทำอย่างใดดี อย่างไรก็ดี ก็โดยมีความหลุดพ้นเป็นเกณฑ์วัดได้ ซึ่งเป็นข้อที่ใช้พิจารณากว้างๆ อยู่นั้น เช่น ถือว่าการกระทำใดที่นำไปสู่ความหลุดพ้นก็จะเป็นการกระทำที่ดี การกระทำใดที่นำออกห่างจากความหลุดพ้นก็จัดเป็นการกระทำที่ไม่ดี ความดีและความชั่วจึงเป็นสิ่งที่มึระดับมากน้อยต่างกันตามทิศทางว่า จะนำไปสู่หรือนำออกห่างจากความหลุดพ้น ฉะนั้นการพิจารณาเกณฑ์ของความดี จึงพิจารณาจากการกระทำในลักษณะที่อยู่ระหว่างทางไปสู่ความหลุดพ้นหรือนิพพานตามทักษะพุทธปรัชญา แต่ระดับยังไม่ระดับขอบเขตจริยศาสตร์นั้นยังไม่ถึงขั้นนิพพาน แต่อยู่ในระดับสมมติบัญญัติซึ่งเป็นความจริงระดับหนึ่งที่พุทธปรัชญารับรอง นิพพานอันเป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา นั้นสามารถนำไปใช้เป็นหลักพิจารณาเกณฑ์ของความดีโดยทั่วไปได้ แต่จะว่าใช้ได้ ก็ออกจากห่างไกลและแคบที่ว่า ห่างไกล เพราะพุทธศาสนิกชนโดยปกติจะทราบ ว่า จุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือการบรรลุนิพพาน การเอานิพพานเป็นเกณฑ์ของความดีจึงเป็นเรื่องที่ห่างไกลการกระทำของสามัญทั่วไปเกินไป ที่บอกว่าแคบเป็นลักษณะเฉพาะของชาวพุทธเท่านั้น ถ้าเป็นศาสนาอื่นไม่ได้เกี่ยวกับเกณฑ์ความดีของเขาเลย เกณฑ์ความดีของพุทธปรัชญาจึงเน้นไปที่วิธีการวินิจฉัยที่ท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้แสดงไว้ในหนังสือพุทธธรรม ดังสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 1 เกณฑ์ความดีหลักและเกณฑ์ความดีร่วม

เกณฑ์ความดีหลัก	เกณฑ์ความดีร่วม
1. ตัดสินด้วยความเป็นกุศลหรืออกุศลโดยพิจารณามูลเหตุว่า เป็นเจตนาที่เกิดจากกุศลมูลคือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ	1. ใช้มโนธรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองพิจารณาว่า การที่กระทำนั้นตนเองติเตียนตนเองได้หรือไม่ เสียความเคารพตนหรือไม่
2. พิจารณาตามสภาวะว่า เป็นสภาพเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจ หรือ ทำให้จิตใจสบาย ไร้โรคดปลอดโปร่ง ผ่องใส สมบูรณ์หรือไม่ ส่งเสริมหรือบั่นทอนคุณภาพและสมรรถของจิต	2. พิจารณาความยอมรับของวิญญู หรือนักปราชญ์ หรือบัณฑิตชน ว่าเป็นสิ่งที่วิญญูยอมรับหรือไม่ชื่นชมสรรเสริญ หรือตำหนิติเตียน
3. ช่วยให้กุศลธรรมเจริญงอกงามขึ้น อกุศลธรรมทั้งหลายลดน้อยลง หรือทำให้อกุศลธรรมลดน้อยลง อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้น ตลอดจนมีผลต่อบุคลิกภาพอย่างไร	3. พิจารณาลักษณะและผลของการกระทำ ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ซึ่งมองเป็นเบียดเบียนตน เบียดเบียนผู้อื่น ทำตนเองหรือผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขหรือทุกข์ ทั้งแก่ตน และแก่ผู้อื่น

เกณฑ์ความดีในพุทธปรัชญาจึงเป็นกรรมนิยามล้วนๆ และกรรมนิยามก็มีความสัมพันธ์กับสมมติ นิยาม ทั้งโดยสภาวะหรือโดยคุณค่า เจตนาหรือความตั้งใจจึงเป็นตัวผลักดันให้เกิดการกระทำจะเป็นกุศลหรือ เป็นอกุศล ดีหรือชั่วเช่นกัน ดังที่พระพุทธพจน์ที่ตรัสว่า “ ภิกษุทั้งหลาย เจตนาอันเองคือ กรรม บุคคลจงใจ แล้วจึงกระทำด้วยกาย วาจา ใจ ” เพราะฉะนั้น เกณฑ์ความดีในพระพุทธปรัชญาจึงดูที่เจตนาเป็นสำคัญ แม้ บางคนอาจจะโต้แย้ง การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น มีเจตนาอย่างไร คำตอบก็ต้องดูจากการกระทำ เพราะ กรรมเป็นเครื่องส่อเจตนา แต่ว่าการที่บุคคลกระทำด้วยตัวเองเท่านั้นที่จะเป็นผู้รู้เอง แม้จะโกหกผู้อื่น แต่ตนเอง เท่านั้นที่รู้ความจริงเป็นอย่างไร ประเด็นของเกณฑ์ความดีจึงไม่ใช่แต่เพียงสมมติบัญญัติหรือสังคมบัญญัติเท่านั้น ยังรวมถึงกรรมบัญญัติหรือเป็นสิ่งที่ปัจเจกบุคคลด้วย และสิ่งสำคัญคือเจตนาเป็นสำคัญ และการกระทำที่ ดีคือการกระทำที่เกิดจากเจตนาดี ไม่มีความโลภ ความโกรธ ความหลง เจ็บปน ดังปรากฏในเกสบุตสูตรว่า

“เมื่อใดท่านทั้งหลายพึงรู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นกุศล ธรรมเหล่านี้ไม่มีโทษ ธรรมเหล่านี้ท่านผู้รู้สรรเสริญ ธรรมเหล่านี้ใครสมาทานให้บริบูรณ์แล้วเป็นไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข เมื่อนั้นท่านทั้งหลายควรเข้าถึงธรรมเหล่านั้นอยู่”

การกระทำที่ไม่เป็นไปเพื่อการเบียดเบียน อันเป็นสิ่งดีเพราะไม่มีโทษอันเป็นเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแล้ว ยังต้องเป็นสิ่งที่บุคคลไม่ติเตียนด้วย จึงจะเรียกว่าดีพร้อมซึ่งมูลเหตุแห่งการติเตียนนั้น อาจ เกิดจากการกระทำขัดประเพณีนิยมของบุคคลในสังคม เช่น การฆ่าบิดา กับ ฆ่ามด แม้ผลที่เกิดขึ้นคือการตาย เหมือนกัน แต่การฆ่าบิดานั้นบุคคลทั่วไปย่อมติเตียน แม้ในทุกศาสนาก็ตำหนิการกระทำและพระพุทธศาสนาก็ ถือหลักอนุวัตรตามโลกเช่นเดียวกัน หมายความว่าความชาวโลกถือประเพณีนิยมว่า การฆ่าบิดาเป็นสิ่งที่ไม่มีใครสรรเสริญ และได้รับการตำหนิติเตียน การกระทำที่ดีอันเกิดจากเจตนาที่ไม่โลภ โกรธ หลง เจ็บปนก็ดี ความไม่เบียดเบียน ก็ดี ล้วนเป็นทางให้เข้าใกล้จุดหมายสูงสุด หรือความดีสูงสุดของพุทธปรัชญา อันได้แก่พระนิพพาน ในการที่ บุคคลใดไม่เบียดเบียน จิตของบุคคลนั้นจะต้องไม่มีความโลภ ความโกรธ ความหลง เพราะถ้ามีความโลภ ความโกรธ ความหลง ก็เท่ากับยังเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น ถ้าลดละความโลภ ความโกรธ ความหลง ก็เรียกได้ว่าสัมผัสนิพพาน ซึ่งถือเป็นเกณฑ์ความดีขั้นสูงสุด

องค์ความรู้และนวัตกรรมใหม่

จากการศึกษานวัตกรรมเรื่องเกณฑ์ความดีในพุทธปรัชญาเถรวาท โดยแบ่งองค์ความรู้ใหม่ได้ดังนี้

1. เกณฑ์ความดีหลัก

1.1 ตัดสินด้วยความเป็นกุศลหรืออกุศลโดยพิจารณามูลเหตุว่า เป็นเจตนาที่เกิดจากกุศลมูลคือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ

1.2 พิจารณาตามสภาวะว่า เป็นสภาพเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือ ทำให้จิตใจสบาย ไร้โรคคปลด โปรง ผ่องใส สมบูรณ์หรือไม่ ส่งเสริมหรือบั่นทอนคุณภาพและสมรรถของจิต

1.3 ช่วยให้อุศลธรรมเจริญงอกงามขึ้น อกุศลธรรมทั้งหลายลดน้อยลง หรือทำให้อุศลธรรมลด น้อยลง อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้น ตลอดจนมีผลต่อบุคลิกภาพอย่างไร

2. เกณฑ์ความดีร่วม

2.1 ใช้มนธรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองพิจารณาว่า การที่กระทำนั้นตนเองติเตียนตนเองได้หรือไม่ เสียความเคารพตนหรือไม่

2.2 พิจารณาความยอมรับของวิญญู หรือนักปราชญ์ หรือบัณฑิตชน ว่าเป็นสิ่งที่วิญญูยอมรับ หรือไม่ชื่นชมสรรเสริญ หรือตำหนิติเตียน

2.3 พิจารณาลักษณะและผลของการกระทำ ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ซึ่งมองเป็นเบียดเบียนตน เบียดเบียนผู้อื่นทำตนเองหรือผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขหรือทุกข์ ทั้งแก่ตน และแก่ผู้อื่น

บรรณานุกรม

เดือน คำดี. (2534). **พุทธปรัชญา**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์.

ประเวศ อินทองปาน. (2553). **พุทธปรัชญาในพระไตรปิฎก**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักส่งเสริม และฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตฺโต. (2553). **พุทธธรรมฉบับปรับขยาย**. พิมพ์ครั้งที่ 36 กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พลีธัมม์.

พระฤกษ์ดำรงค์ ปญญาธโร (จันทร์แสง). (2554). **ศึกษาวิเคราะห์และรูปแบบนำเสนอเรื่องกฎแห่งกรรมที่ปรากฏในละครโทรทัศน์ : เรื่องเหยียฟ้าทำดิน**. วิทยานิพนธ์หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระสมปอง มนต์ชาติ (วงศ์สะอาด). (2553). **การศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท**, บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Abraham Velez de Cea. (2015). **The Criteria of Goodness in the Pali Nikayas and the Nature of Buddhist Ethics**, Journal of Buddhist Ethics, Theology Department Georgetown University.

MICHAEL J.SANDEL, **JUSTICE WHAT'S THE RIGHT THING TO DO?** ความยุติธรรม (สฤณี อาชวานันทกุล แปล). (2553). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ openworld.